

הלכות שבת – שיעור 10

דיני מוקצה – חלק ב'

כפי שהתבאר בשיעור הקודם, יש כמה דרגות במוקצה, ולפי חומר המוקצה, כלומר דברים שדעת בני אדם להקצות אותם יותר, יהיו דיניו חמורים יותר, בשיעור להלך נעסוק בשני סוגי מוקצה החמורים ביותר:

מוקצה מחמת חסרון כיס

הגדרה: דברים המיועדים לשימוש שלא נעשה בשבת, ובשל חשיבותן מקפידים שלא להשתמש בהם לשום שימוש אחר, וא"כ הם מוקצים לגמרי משימוש.

הדין: אסור לטלטלם לשום צורך. (סי' ש"ח סעיף א. ובמשנ"ב ס"ק ב. למעט במקרה שהם עלולים לגרום נזק, או במקום כבוד הבריות, כפי שיתבאר בשיעורים בהמשך).

דוגמאות

א. כלים שמלאכתם לאיסור, ומקפידים להשתמש בהם רק למלאכתם, בשל עדינותם וחשיבותם, כגון: סכין של מילה ושחיטה, שמקפיד בעליהם לא להשתמש בהם לשאר דברים מלבד שחיטה ומילה כדי שלא יפגמו (שו"ע שח, א). מסמך עסקי חשוב (משנ"ב ש"ז, נו), מחשב, כרטיסי אשראי, פנקס צ'קים, ניירות ערך, דרכון, מצלמה ושאר מכשירים עדינים (שש"כ, כ, יט, כ, ילקו"י שח, א ב).

ב. כלי שמקפידים שלא להזיזו ממקומו משום מניעת הפסד, כגון ארון כבד שאם יטלטלו אותו עלול להישבר, לדעת רבים מפוסקי אשכנז הרי הוא מוקצה מחמת חסרון כיס (משנה ברורה שח, ח). וכן כלים העומדים למכירה כגון סכו"ם, ומקפיד בעליהם שלא ישתמשו בהם כדי שיהא ניכר חידושם שאינם משומשים (רמ"א ש"ח, א. וחזו"א מב, טז אולם במאכלים גם בעומדים למכירה מותר להשתמש בהם ולאוכלם כיון שדעת האדם לאוכלם כשירצה ואינו מסיח דעתו מהם - שו"ע שי, ב ומשנ"ב סק"ד. וה"ה ספרי קודש (בא"ח מקץ ח), אך אתרוגים העומדים למכירה כיון שאינם למאכל דינם כמוקצה מחמת חסרון כיס - הגרש"ז אויערבך שש"כ, כ. כא. חזו"ע שבת ג עמ' צו).

אולם דעת הגר"ע יוסף שכל שיעודו לשימוש היתר אינו מוקצה מחמת חסרון כיס לעולם, מלבד כלים העומדים לסחורה, לפי שנחשב עומד לדבר האסור, שהרי אסור לעשות סחורה בשבת (חזו"ע שבת ג, עמ' צא-צד. ילקו"י סי' ש"ח מוקצה מח"כ, סוף הערה ב).

כלי שיש לו שימוש המותר בשבת

כלים שיעודם לתשמיש המותר, אף שמקפיד לא להשתמש בהם לתשמישים אחרים, מותרים בטלטול כיון שיש בהם שימוש המותר בשבת (שח, משנ"ב ח. שו"ת אור לציון ב, כו ב, ילקו"י שח, א ג).

לדוגמה: תמונות, גביע כסף יקר ערך, בגד חשוב ויקר, תכשיטים יקרי ערך כטבעת יהלום ושרשרת זהב וכיו"ב, לפי שאינו מקפיד מלהשתמש בהם ליעודם, לעיין בתמונות, לשתות בגביע ולענוד את התכשיטים.

הלכות שבת – שיעור 10 דיני מוקצה – חלק ב'

מוקצה מחמת גופו

הגדרה: כל דבר שאינו כלי ואינו מאכל אדם ולא מאכל בהמה כד שאינו מיועד לשום שימוש מסוים, הרי הוא "מוקצה מחמת גופו", שהאדם מקצה ומסיח דעתו מלהשתמש בו מחמת גוף הדבר לפי שאינו מיוחד לשום שימוש" (בית יוסף ומשנה ברורה פתיחה לסי' שח).

כלומר כדי להחיל על חפץ שם כלי, אין מספיק שיהיה ראוי לשימוש, אלא צריך שיהיה "מיוחד לשימוש" ולכך אבנים ושברי עצים נחשבים מוקצה מחמת גופו, למרות "שראויים" לתנם כמעצור לדלת, לכסות בהם דברים וכיו"ב, כיון "שאינם מיוחדים" לכך (שו"ע סי' שח, ז. ומשנ"ב לד, וביתר ביאור בגר"ז שח, פה).

דוגמאות: אבנים (שו"ע סי"ז), חול (שו"ע סל"ח), חתיכות עץ וברזל (משנ"ב סקל"ד), עטיפות ומארזי מזון ריקים שאינם ראויים לשימוש (הגרש"ז אויערבך, שש"כ פ"ט הערה יב) וכיו"ב.

דינו: אסור לטלטלו כלל, אף אם צריך את מקומו, ואפי' צריך להשתמש בגופו לצורך דבר המותר (בית יוסף סי' שח ממשמעות הש"ס, וברמ"א סי' שח, ז).

הרחבה, דוגמאות מעשיות

דברי מאכל

א. דברי מאכל אפי' אינם ראויים למאכל אדם, כל שראוי למאכל בעלי חיים המצויים באותו מקום אצל רוב בני האדם כגון בזמנינו כלבים וחתולים, מותר בטלטול אף שאין לו את אותו בעל החי. לכך מותר לטלטל עצמות וקליפות הראויות למאכל בהמה, כגון קליפות תפוז, גרעיני תפוחים, אגסים, אבטיח, בשר מקולקל וכיו"ב (שו"ע סי' שח, כז כט, ומשנ"ב קיט. ובשו"ע שח, לא. ביה"ל ס"ל ד"ה גרעיני, ושש"כ כ, כז).

אך אם אינם ראויים גם למאכל בהמה הרי הם בכלל מוקצה ונאסר בטלטול, כגון קליפות אגוזים, שקדים וביצים וכיו"ב (שו"ע שח, כז כט. ומשנ"ב קיג, בא"ח מקץ יד), מלבד באופן שיש לאותו אדם סוג בעל חי שאוכל עצמות וקליפות כאלו, שבזה מותר לטלטל (שו"ע כט).

ב. דברי מאכל המיועדים לאכילת אדם, אך אינם ראויים לאכילה ללא בישול או אפיה, כגון קמח, אורז, תפוז"א, דגים חיים וכיו"ב, הרי הם מוקצה אף שראויים לאכילת בעל חי, לפי שהאדם מקצה דעתו מלתנם לבעל חי, הואיל וראוי לאדם למוצ"ש (שו"ע שח, לב, ע"פ המשנ"ב כז, ובשש"כ כ, כח, חזו"ע שבת ג עמ' קג).

ג. בעלי חיים: כל בעלי החיים, בהמה חיה ועוף, הם בכלל מוקצה מחמת גופו כעצים ואבנים לפי שאינם ראויים לשימוש ואסורים בטלטול אף במקום שעלולים לגרום להפסד ממונו, או לברוח. ואפי' חיות מחמד ונוי בכלל האיסור (שו"ע שח, לט מ, ומשנ"ב קמו. שש"כ כז הערה קא. הגר"ע יוסף יב"א ה, כז).

הלכות שבת – שיעור 10 דיני מוקצה – חלק ב'

ד. משחקים: לדעת השו"ע כדור הוא מוקצה מחמת גופו, לפי שאין שימוש של משחק מחיל שם כלי, ולדעת הרמ"א מותר בטלטול (שח, מה ומשני"ב קנז).

ובמשחקים של ימינו שישנה תעשיה שלימה לזה, הסכמת הרבה פוסקים שמעיקר הדין מותרים בטלטול גם לבני ספרד (חזו"ע שבת ג, עמי צ"ט, ובאול"צ (ב כו, ח) מעיקר הדין. וראה בספר 'עובדין דחול' פ"י השיטות בזה).

ה. דברי נוי: כל דבר שעומד לנוי אפ"י שאינו כלי ולא מאכל אינו מוקצה מחמת גופו, ומותר לטלטלו בשופי (אור לציון ב כו הערה ט, וחזו"ע שבת ג עמי כ"ה ע"פ הרמ"א שלו, יא).